

Reçu CLT / CIH / ITH

Le 31 MARS 2014

N° 0242

Културни практики, свързани с
Първи Март
Българско название: Баба Марта,
мартеница
Извадка от инвентара

В България Инвентарът на Нематериалното културно наследство (НКН) е изработен през 2002 г. и първоначално е публикуван електронно с наименование „Живи човешки съкровища – България. Номенклатура на дейностите“:

<http://www.treasuresbulgaria.com/main.php?act=html&file=nomenkl.html>

През 2004 г. е публикуван в книга на български и на английски език: Живи човешки съкровища – България. Living Human Treasures – Bulgaria. София: Академично издателство „Марин Дринов“, 2004.

Българският инвентар на НКН се състои от две части: един национален и 28 регионални – за всяка от административните области в страната. Както празникът *Първи март – Баба Марта*, така и обредният артефакт – мартеницата, която се разменя между хората на този ден, са посочени в съответните раздели на Инвентара, както следва по страници:

Баба Марта е посочена на страниците: 118, 124, 130, 137, 143, 149, 155, 160, 166, 172, 177, 183, 189, 196, 201, 207, 214, 220, 227, 233, 239, 245, 251, 257, 263, 269, 275, 281 (на български); 391, 397, 403, 409, 414, 420, 425, 430, 436, 442, 450, 455, 461, 468, 474, 481, 487, 493, 499, 505, 511, 516, 522, 528, 535, 540, 546, 551 (на английски).

Мартеницата като пример за традиционно изработвани в домашни условия обредни предмети е посочена на страниците: 116, 123, 129, 136, 141, 147, 153, 159, 165, 176, 181, 187, 195, 205, 212, 219, 226, 231, 237, 244, 249, 261, 267, 274, 280, 285 (на български); 388, 396, 401, 408, 412, 419, 429, 434, 440, 448, 459, 466, 473, 480, 485, 491, 497, 504, 515, 520, 526, 534, 539, 544, 550, 555 (на английски).

Същото може да се проследи в електронната версия на посочения по-горе електронен адрес.

Извадката от инвентара на български език е, както следва по-долу:

**Национален инвентар на елементи на нематериалното културно
наследство
- извадка -**

Области:

- социални практики, обреди и празнични събития
- знания и практики, свързани с природата и вселената
- традиционни занаяти

Елемент на нематериалното културно наследство:

Културни практики, свързани с Първи март

Название на елемента:

Баба Марта, мартеница (мн.ч. мартеници)

Територия на разпространение:

Елементът е разпространен по цялата територия на България. Като календарен празник *Баба Марта* е посочена във всичките 28 (според броя на административните области в страната) регионални инвентара (както става ясно от посочените по-горе страници); докато като пример за традиционно изработвани в домашни условия обредни предмети *мартеницата* е изрично посочена в 25 от тях, като в останалите три (София, Перник и Кърджали) тя също се изработва традиционно.

Синтезирано описание:

В българската традиция месец март символизира идващата пролет в образа на Баба Марта. Тя олицетворява майката-земя, която е в състояние на преход: трябва да преодолее сковаващия студ и да бъде оплодена, за да има нова реколта. За Първи март се изработват *мартеници*, които в днешно време могат и да се купят. Техен основен елемент е усуканият бял и червен конец, съчетан с различни форми и фигурки от прежда или друг материал. В миналото повече децата и

младите, а днес всеки, който иска, се закичва с *мартеница*, която носи като амулет или украса – на ръката, на врата или закачена на дрехата. Някога е била магически начин да се предизвика възраждането на природата, а днес е знак за радостта на хората от идването на пролетта и начин да се покаже внимание и уважение към другите, начин да им се пожелае здраве и късмет. Носят я, докато не видят цъфнало дърво, на което я връзват, за да са здрави и да имат напредък през годината. Друга практика е, когато за първи път видят църкел, да я сложат под камък, а на другия ден гадаят за бъдещото благополучие през годината: ако под камъка има буболечки, годината ще е плодородна.

Носители и практикуващи елемента:

Всички членове на обществото – мъже, жени и деца, купуват, разменят и носят *мартеници*. Традиционно те се изработват от възрастни жени, които в наши дни играят съществена роля за предаването на уменията за правенето им.

Възраст на носителите и практикуващите:

Хората се включват в културните практики, свързани с Първи март, независимо от тяхната възраст.

Пол:

И двата пола.

Социални и професионални категории:

Всякакви социални и професионални категории.

Националност:

Българи и всички малцинствени групи, живеещи на територията на България, участват в разменянето и носенето на мартеници.

Съвременен състояние на елемента:

Традицията да се разменят и носят мартеници е актуална и широко разпространена в цялата страна – както в селата, така и в големите и в

малките градове. Мартеницата пази своята древна семантика – кралицата символизира живота, белият цвят – чистотата и непорочността, а червеният – кръвта, новия живот и плодovitостта. Съхранени са също и нейните основни функции – да бележи началото на прехода от зима към пролет; да дава израз на радостта и надеждите в началото на новия природен и земеделски цикъл; да предпазва от зли сили, които според вярванията също се събуждат със събуждането на природата. В съвременния свят елементът получава и някои допълнителни социални функции: да се засвидетелства уважение към другите, да се заздравят семейните и роднинските връзки, да се задълбочи общностната сплотеност и принадлежност.

Мерки за опазване:

1) Законодателство

В България Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство от 2003 г. е ратифицирана на 10.03.2006 г.

Законът за културното наследство, приет от Народното събрание на 26.02.2009 г., е в сила от 10.04.2009 г. и е обнародван в Държавен вестник бр. 19 от 13.03.2009 г. с последно изменение от 15.06.2012 г.:

<http://www.unesco-bg.org/culture/bul-ich/?language=us&article=documents§ion=regulations&post=14>.

Със заповед на Министъра на културата са създадени Национални комисии за провеждане на селекции по програмата „Живи човешки съкровища – България” през 2008, 2010 и 2012 г.

През 2002 г. екип от експерти изработи електронна версия на българския национален инвентар на нематериалното културно наследство – „Живи човешки съкровища – България. Номенклатура на дейностите”:

<http://www.treasuresbulgaria.com/main.php?act=html&file=nomenkl.html>.

През 2004 г. инвентарът е публикуван в книга на български и на английски език: Живи човешки съкровища – България. Living Human Treasures – Bulgaria. София: Академично издателство „Марин Дринов”, 2004.

2) Участие на институции

Традиционно елементът се предава през поколенията чрез неформално обучение в семейството или сред близките общности. Днес широко разпространени са тематичните ателиета, които се организират във връзка с Първи март в детски градини, училища, музеи и самодейни клубове към читалищата.

Учени от Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей (ИЕФЕМ) при Българската академия на науките са събрали образци на мартеници, фото и видео документирали са практиките и артефактите, свързани с Първи март, изследвали са тяхното разпространение, старите и новите им форми, както и вярванията, свързани с тях.

Събраните артефакти, фото и видео документацията се съхраняват в Националния център за нематериално културно наследство към ИЕФЕМ.

Етнографският музей в София, както и много регионални музеи, всяка година организира ателиета за изработване на мартеници за деца и възрастни. В редица случаи тези ателиета имат благотворителен характер – както на 1 март 2014 г., когато благотворителното ателие беше посветено на „Годината на белия щъркел“.

Сдружение „Дай, бабо, огънче“, Перник, съвместно с Народно читалище „П. К. Яворов – 1926“ в село Мещица, община Перник, от 2009 г. организират ежегоден Национален конкурс за мартеници „Пижо и Пенда“ (през 2014 г. е проведено поредното шесто издание). Организаторите подкрепиха българското участие в мултинационалната кандидатура на мартеницата за вписване в Представителния списък на ЮНЕСКО на нематериалното културно наследство на човечеството и предоставиха снимки на мартеници и информация за провеждането на конкурса през годините.

Софийското Народно читалище „Бачо Киро – 1945“ сътрудничи на специалистите и сподели своя опит в поддържането на първомартенските традиции.

3) Предвиждани мерки за опазване:

По-нататъшно развитие на законовата рамка, което да улесни опазването на елемента.

Осъвременяване на свързаните с елемента етнографски и фолклорни архивни фондове.

Теренни проучвания за допълване на информацията за елемента.

Популяризиране на елемента чрез организиране на научни форуми и срещи на експерти с участието на представители от общности и медии и чрез публикуване на изследвания на елемента на различни езици.

Събиране на данни, участие на общности

Институтът за етнология и фолклористика с Етнографски музей към Българската академия на науките предостави архивни материали и експерти, които се включиха в изготвянето на кандидатурата на елемента за включване в Представителния списък на ЮНЕСКО за нематериално културно наследство на човечеството.

Представители на общности подкрепиха кандидатурата, като предоставиха на експертите материали и документи, необходими за изготвянето ѝ (снимки, видео записи, сбирки).

Обществените власти подкрепят кандидатурата и представителните общности дават съгласието си за участие в нея.

Забележка: Културни практики, свързани с Първи март е част от мултинационална кандидатура за вписване в Представителния списък на ЮНЕСКО за нематериално културно наследство на човечеството.

Изготвено от:

Професор, доктор на филологическите науки Албена Георгиева-Ангелова, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей към Българската академия на науките – София

Албена Георгиева-Ангелова
Андрей Георгиев-Ангелов

Cultural Practices Associated
to the First of March
Bulgarian name: *Martenitsa*
Inventory Excerpt

In Bulgaria the Inventory of the Intangible Cultural Heritage (ICH) was worked out in 2002 and was first published electronically: "Living Human Treasures – Bulgaria. List of Activities":

<http://www.treasuresbulgaria.com/main.php?act=html&file=nomenkl.html>

In 2004 it was published as a book, both in Bulgarian and in English: Живи човешки съкровища – България. Living Human Treasures – Bulgaria. Sofia: 'Marin Drinov' Academic Publishing House, 2004.

The Bulgarian Inventory of ICH includes two parts: one National and 28 Regional – for the 28 administrative districts in Bulgaria. Both the First of March (*Baba Marta* [Granny Marta]) ritual practices and the artefact – *Martenitsa* – exchanged among people on that day, are enlisted in every one of the Inventory's sections:

Baba Marta [Granny Marta] is indicated on pages: 118, 124, 130, 137, 143, 149, 155, 160, 166, 172, 177, 183, 189, 196, 201, 207, 214, 220, 227, 233, 239, 245, 251, 257, 263, 269, 275, 281 (in Bulgarian); 391, 397, 403, 409, 414, 420, 425, 430, 436, 442, 450, 455, 461, 468, 474, 481, 487, 493, 499, 505, 511, 516, 522, 528, 535, 540, 546, 551 (in English).

Martenitsa as an example for traditional production of home-made ritual objects is indicated on pages: 116, 123, 129, 136, 141, 147, 153, 159, 165, 176, 181, 187, 195, 205, 212, 219, 226, 231, 237, 244, 249, 261, 267, 274, 280, 285 (in Bulgarian); 388, 396, 401, 408, 412, 419, 429, 434, 440, 448, 459, 466, 473, 480, 485, 491, 497, 504, 515, 520, 526, 534, 539, 544, 550, 555 (in English).

The same can be followed in the electronic version on the above internet address.

The excerpt from the Inventory regarding the element follows below in English and Bulgarian versions:

National Inventory of Intangible Cultural Heritage Elements

- excerpt -

Domains:

- social practices, rituals and festive events
- knowledge and practices concerning nature and the universe
- traditional craftsmanship

The element of intangible cultural heritage:

Cultural Practices Associated to the First of March

Standard name of the element: *Baba Marta* [Granny Marta]; *Martenitsa* (plural *Martenitsi*)

Spreading area: The element is spread all over Bulgaria. As a calendar rite *Baba Marta* is indicated in all the 28 (according to the number of the administrative districts in the country) Regional Inventories (evident from the above cited pages of the published volume); while as an example for traditional production of home-made ritual objects *Martenitsa* is specifically indicated in 25 of them, although it is traditionally produced on the territory of the remaining 3 (Sofia, Pernik and Kardzhali districts) as well.

Synthesized description:

In Bulgarian tradition March symbolizes coming spring personified by the image of *Baba Marta* [Granny Marta]. It represents mother-earth in the transition period of overcoming the winter and getting pregnant with new crops. For the First of March women prepare *Martenitsi*: twisted red and white thread made in various forms or combined with figures from some other material. Today *Martenitsi* are also broadly sold on the market. *Martenitsi* are worn as an amulet or a decoration – around the wrist or the neck or pinned on a garment – in the past mostly by the young and today by everyone who wishes. Once wearing *Martenitsa* was a magic way to enhance nature's

regeneration and to protect from evil spirits; in our days it is a sign of people's delight with the coming spring and a way to show care and respect to the others, a way to wish them health and prosperity. *Martenitsi* should be worn until one sees a tree in blossom – then it should be tied to a branch for good luck. Another practice is to put the *Martenitsa* under a stone when the first stork is seen; on the next day one looks under the stone and if some insects are moving there, the year will be successful.

Bearers and practitioners of the element:

All members of the society – men, women and children alike – participate in buying, offering and wearing *Martenitsi*. Traditionally old women used to make them and in our days they play a significant role in transmitting the craft abilities.

Age category of bearers and practitioners:

People participate in the cultural practices associated to the First of March irrespective of their age.

Sex:

Both sexes.

Social and professional categories:

All kinds of social and professional categories.

Nationality: Bulgarians and all minority groups, living on the territory of Bulgaria, participate in exchanging and wearing *Martenitsi*.

Present status of the element:

The tradition of exchanging and wearing *Martenitsi* is actual and widely spread throughout the country – in villages, as well as in towns and cities. It preserves its age old semantics – the thread being symbol of life, the white colour symbolizing purity and virginity, and the red colour being equivalent to blood, new life and fertility. *Martenitsa* also preserves its main functions – to mark the beginning of the transition from winter to spring; to express people's

joy and hopes at the beginning of a new natural and agrarian cycle; and to protect from evil spirits, supposed to vitalize with the vitalization of nature. In the contemporary world the element acquires some additional social functions as well: to express respect to others, to strengthen family and group connections, to deepen community cohesion and belonging.

Safeguarding measures:

1) Legislation

In Bulgaria the UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage 2003 is ratified on 10/03/2006.

The Law of Safeguarding the Cultural Heritage is adopted by the National Assembly on 26.02.2009 – Cultural Heritage ACT, effective from 10/04/2009, promulgated in State Gezette No 19, 13/3/2009, last amended 15/06/2012:

<http://www.unesco-bg.org/culture/bul-ich/?language=us&article=documents§ion=regulations&post=14>.

By on order of the Minister of Culture National Commissions for carrying out the selections for the programm “Living Human Treasures – Bulgaria’ are established in 2008, 2010 and 2012.

In 2002 a team of experts prepared the electronic version of the Bulgarian National Inventory of the Intangible Cultural Heritage – ‘Living Human Treasures – Bulgaria. List of Activities’:

<http://www.treasuresbulgaria.com/main.php?act=html&file=nomenkl.html>.

In 2004 the Inventory was published in a book: Живи човешки съкровища – България. Living Human Treasures – Bulgaria. Sofia: ‘Marin Drinov’ Academic Publishing House, 2004 (a bilingual Bulgarian-English edition).

2) Contribution of institutions

Traditionally the element is transmitted through the generations by informal learning in families and neighbourhood communities. In our days widely spread are the thematic workshops connected with the First of March and organized at kindergartens, schools, museums and amateur clubs at local culture centres – the Bulgarian chitalishta.

Scholars from the *Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum* (IEFSEM) at the Bulgarian Academy of Sciences have

collected the element, have photo and video documented it and have studied its spread, its old and new forms and the beliefs and practices connected with it.

The collected artefacts and the photo and video documentation are preserved in the National Centre of Intangible Cultural Heritage at IEFSEM.

In the Sofia *Ethnographic Museum*, as in many regional museums, workshops for preparing *Martenitsi* are organized every year for children and adults. There are cases when those workshops have charity character – as on 1 March 2014, when the charity workshop in the *Ethnographic Museum* was dedicated to The Year of the White Stork.

Pernik Association “Day, babo, oganche!” together with National Chitalishte [culture center] “P. K. Yavorov – 1926” in Meshtitsa village, Pernik district, every year since 2009 organize a National Competition for *Martenitsi* ‘Pizho and Penda’ (in 2014 is realized its sixth edition).

The organizers supported the Bulgarian participation in the multinational nomination of *Martenitsa* for inscription in the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity and submitted pictures of *Martenitsi* and information about the competition’s implementation in the course of the years.

Sofia National Chitalishte [culture center] “Bacho Kiro – 1945” collaborated with specialists and shared their experience in maintaining the First of March traditions.

3) Envisaged safeguarding measures:

Further development of the legislative frame that can facilitate the safeguarding of the element.

Modernisation of national ethnological and folklore archives regarding the element.

Field research in order to update the information concerning the element.

Motivating young people to run cultural projects aiming the safeguarding of the element.

Promotion of the element by organizing scientific forums and expert meetings with the participation of community members and media operators and by publishing studies on the element in several languages.

Collection of data, involvement and agreement of communities:

The Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum at the Bulgarian Academy of Sciences has provided archive data and experts who were involved in preparing the nomination of the element for inscription in the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity.

Representatives of communities have supported the nomination providing experts with materials and auxiliary documents necessary to prepare the nomination (photographs, video recordings, collections).

Public authority officials have agreed with the nomination and agreements were signed with the representative communities.

Note: *Cultural Practices Associated to the First of March* is part of a multinational nomination for inscription in the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity in the November 2015 session.

Filled in by:

Professor, Doctor of Sciences Albena Georgieva-Angelova, Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum at the Bulgarian Academy of Sciences

Albena Georgieva-Angelova
Ansey Georgieva-Angelova